

М. С. Долинська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

УДК 347.135.224 (477)

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОМІЧНИКА ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА В УКРАЇНІ

Розглядаються актуальні проблеми правового регулювання помічника приватного нотаріуса в Україні. З'ясовано вимоги до осіб, які мають намір працювати помічником приватного нотаріуса. Автором проаналізовано порядок доступу помічника приватного нотаріуса до професії нотаріуса.

Ключові слова: помічник приватного нотаріуса, приватний нотаріус.

Протягом 2011–2012 років у чинне нотаріальне законодавство, зокрема Закон України “Про нотаріат” [1], внесено численні та суттєві зміни, які стосуються правового статусу помічника приватного нотаріуса.

Аналіз нотаріальної практики свідчить про те, що внесення змін до нотаріального законодавства призвело до значного зменшення чисельності помічників приватних нотаріусів та викликає багато питань, які потребують свого теоретичного обґрунтування та законодавчого вирішення.

Метою дослідження є визначити поняття помічника нотаріуса, з'ясувати вимоги до осіб, які мають намір працювати помічником нотаріуса, порядок доступу помічника приватного нотаріуса до професії нотаріуса.

За допомогою порівняльно-правового, діалектичного, логічного та інших методів провести аналіз норм чинного нотаріального законодавства України щодо особливостей повноваження помічника приватного нотаріуса, вимог до особи, яка має намір претендувати на посаду помічника нотаріуса, а також порядок допуску помічника нотаріуса до складання кваліфікаційного іспиту.

Дослідження проблем нотаріату ніколи не залишалося поза увагою українських вчених. Зокрема слід відзначити наукові здобутки В. В. Баранкової, В. М. Бесчастного, М. М. Дякович, Л. В. Єфіменка, Ю. П. Ільїної, В. В. Комарова, Х. В. Майкут, Ф. М. Медвідь, Я. Ф. Медвідь, Ю. В. Нікітіна, С. Г. Пасічник, Л. К. Радзівської, Л. С. Сміян, В. Ф. Усенка, О. В. Філонова, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, П. Г. Хоменка, К. І. Чижмарь, В. М. Черниша, Л. Е. Ясінської та багатьох інших. В основному дослідження стосувалися загальних питань діяльності органів нотаріату, вчинення ними нотаріальних дій, проте недостатньо досліджень присвячено діяльності помічника приватного нотаріуса.

Як слушно зауважують В. В. Комаров та В. В. Баранкова, до нотаріуса ставляться досить високі вимоги і як до професійного юриста, і як до людини з точки зору її особистих якостей [2, с. 52].

Так, відповідно до ст. 3 Закону України “Про нотаріат” у редакції Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо державного регулювання нотаріальної діяльності від 6 вересня 2012 р. № 5208–VI [3] нотаріус — це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з

метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності. На думку М. М. Дякович, об'єднуючим фактором для нотаріусів, як державних, так і приватних, є порядок доступу до професії [4, с. 62].

Окремого визначення поняття нотаріуса в законодавстві Російської Федерації не передбачено. У ч. 1 ст. 2 Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат [5] зазначено, що на посаду нотаріуса в Російській Федерації призначається громадянин Російської Федерації, який має вищу юридичну освіту, пройшов стажування строком не менше одного року в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною практикою, склав кваліфікаційний іспит, який має ліцензію на право нотаріальної діяльності в порядку, встановленому цими Основами.

З 1 січня 1994 р. із набранням чинності Закону України “Про нотаріат” в Україні з’явився новий суб’єкт нотаріальних відносин — приватний нотаріус, і тоді ж виникла потреба у помічнику приватного нотаріуса. Вимоги до особи, яка має намір працювати помічником приватного нотаріуса в Україні, з часом все посилюються.

Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо державного регулювання нотаріальної діяльності” від 6 вересня 2012 р. № 5208–VI викладено в новій редакції ст. 13 названого Закону, якою вперше за часів незалежної України встановлено вимоги до помічника нотаріуса, майже аналогічні вимогам до нотаріуса, та скасовано статтю, яка регулювала вимоги до стажиста нотаріуса. Тобто з 1 січня 2013 р. на законодавчому рівні визначено правовий статус помічника приватного нотаріуса в Україні.

Фактично вказаним Законом посаду стажиста замінено на посаду помічника нотаріуса, термін стажування продовжено до трьох років, а також нотаріусу заборонено мати більше одного помічника.

Помічник нотаріуса — це громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як три роки. Не може бути помічником нотаріуса особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

Як нотаріус, так і його помічник не можуть займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновниками адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності. Також помічнику нотаріуса забороняється використовувати свій статус з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб. Тобто презюмується високий кваліфікаційний рівень претендентів, які мають намір працювати помічником нотаріуса.

Законодавцем передбачено компетенцію помічника нотаріуса, а саме за дорученням нотаріуса він бере участь у прийомі фізичних осіб та представників юридичних осіб, складанні проектів правочинів, свідоцтв, інших документів, пов’язаних із вчиненням нотаріальних дій, і статистичних звітів; вносить записи до реєстру для реєстрації нотаріальних дій, веде діловодство та архів нотаріуса, готує та надсилає за дорученням нотаріуса запити до підприємств, установ і організацій щодо відомостей та документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій, а також виконує іншу допоміжну і технічну роботу. На нашу думку, не всі повноваження можливо передбачити в законодавчому порядку. Тому приватний нотаріус вправі самостійно визначити повноваження помічника нотаріуса залежно від компетенції помічника нотаріуса, його ділових та особистих якостей. При підвищенні кваліфікації помічника та за його згодою нотаріус вправі розширити повноваження, однак

помічник нотаріуса не має права підписувати нотаріальні документи та використовувати печатку нотаріуса.

Помічника нотаріуса та консультанта державної нотаріальної контори С. Я. Фурса вважає “допоміжним персоналом”. Це особи, які безпосередньо не вчиняють нотаріальні дії, не підписують нотаріальні акти та не мають гербової печатки, але їхні права та обов’язки спрямовані на те, щоб технічно допомогти нотаріусу у вчиненні нотаріальних дій [6, с. 146].

На нашу думку, цих осіб доцільно називати “працівниками”. До цього переліку також можна віднести секретаря, консультанта, діловода приватного нотаріуса, діловода державної нотаріальної контори, які працюють на підставі трудового договору.

Як свідчить практика, фактично функціональні обов’язки помічника нотаріуса та консультанта державної нотаріальної контори є однаковими. Як помічник, консультант, секретар приватного нотаріуса, так і консультант, діловод державної нотаріальної контори зобов’язані виконувати свої професійні обов’язки відповідно до чинного законодавства України, в тому числі Цивільного, Земельного, Податкового, Господарського, Сімейного кодексів, Закону України “Про нотаріат”, Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, трудового договору, укладеного з нотаріусом.

Лише приватний нотаріус здійснює добір кандидатур і прийняття на роботу помічника та укладає з ним трудовий договір. Однак приватний нотаріус не вправі прийняти на посаду помічника нотаріуса особу, яка не має стажу роботи у сфері права три роки, судиму, обмежену в дієздатності або визнану недієздатною за рішенням суду. В той же час для консультантів нотаріальної контори законодавством не передбачено ні наявність юридичного стажу, ні юридичної освіти. На нашу думку, наявність вищої або незакінченої вищої освіти є обов’язковою умовою прийняття на роботу на посаду консультанта державної нотаріальної контори.

Оскільки з 1 січня 2013 р. приватний нотаріус має право мати лише одного помічника, то у випадку наявності двох та більше помічників у нотаріуса, останній був змушений здійснити вибір, хто з працівників залишиться на посаді помічника, а інші — перевести на інші посади або звільнити.

Згідно з ч. 5 ст. 3 Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” [7] на нотаріусів як спеціальних суб’єктів покладено функції державних реєстраторів відповідних прав. Тому у більшості випадків такі функції виконує не лише нотаріус, але і його помічник. Тобто сам нотаріус вирішує, чи допускати помічника до ведення електронних реєстрів.

За умови проходження нотаріусом та/або помічником нотаріуса навчання роботи з єдиними та державними реєстрами на підставі та в порядку, передбаченому в договорі про надання послуг з організації та забезпечення доступу до єдиних та державних реєстрів, укладеному між Державним підприємством “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України та кожним приватним нотаріусом України, надається нотаріусу та/або помічнику нотаріуса особистий логін, тимчасовий пароль для доступу до реєстрів та електронний цифровий підпис для роботи.

Зокрема нотаріусу та помічнику нотаріуса надається по одному особистому ключу та посиленому сертифікату ключа. Тобто нотаріус проявляє довіру та підтверджує належну кваліфікацію помічника, зазначивши при укладенні договору про надання послуг з організації та забезпечення доступу до єдиних та державних реєстрів, право помічника самостійно працювати в цих реєстрах.

У випадку необхідності нотаріусу надано право направити письмове повідомлення “Інформаційному центру” про скасування доступу помічника нотаріуса до Єдиних та Державних реєстрів. “Інформаційний центр” відразу повинен здійснити заходи щодо скасування особистого ідентифікатора та паролю доступу, який був наданий помічнику нотаріуса.

Високі знання помічника нотаріуса порядку ведення єдиних та державних реєстрів, зокрема Спадкового реєстру, Єдиного реєстру довіреностей, Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно є необхідними не лише у практичній діяльності, але й для здачі кваліфікаційного іспиту на здобуття професії нотаріуса.

З 1 січня 2013 р. повноваження нотаріуса як реєстраторів відповідних прав розширилося, але це призвело до витрачання більше часу не стільки на вчинення нотаріальних дій, скільки на отримання відомостей та внесення їх до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, технічної роботи по обробці інформації. Тому без кваліфікованого технічного персоналу, в тому числі помічника, нотаріусу не обійтися.

Приватний нотаріус повинен мати кваліфікований персонал для роботи з технічними та програмними засобами, а також забезпечити проходження помічником нотаріуса навчання роботи з єдиними та державними реєстрами на підставі відповідного договору, укладеного між нотаріусом та ДП “Інформаційний центр”.

У випадку спеціалізації нотаріуса на вчиненні договорів відчуження нерухомого майна, договорів іпотек наявність одного помічника є недостатнім. Тому пропонуємо внести зміни до Закону України “Про нотаріат” та дозволити приватному нотаріусу мати не більше 2 помічників нотаріуса. Також вважаємо за доцільне передбачити посаду консультанта приватного нотаріуса, до якого ставляться вимоги як до помічника нотаріуса, та зараховувати цю посаду до нотаріального стажу з можливістю майбутньої здачі кваліфікаційного іспиту на здобуття професії нотаріуса при умові загального юридичного стажу 6 років, у тому числі консультантом приватного нотаріуса — 4 роки.

Ця пропозиція знаходить своє підтвердження в п. 8.5.2 Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності [8], затвердженого наказом Міністерства юстиції України 23 березня 2011 р. за № 888/5, де зазначено, що для роботи з документами особи, які працюють з приватним нотаріусом на підставі цивільно-правового чи трудового договору (помічники) і є технічним персоналом, стажист нотаріуса повинні перебувати у відокремленій, належно пристосованій до умов роботи (стажування) та дотримання нотаріальної таємниці кімнаті.

Помічник нотаріуса, як і інший технічний персонал приватного нотаріуса, зобов’язаний дотримуватися нотаріальної таємниці, дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, постійно підвищувати свій професійний рівень згідно з Порядком підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів [9], затвердженого наказом Міністерства юстиції України 22 грудня 2010 р. за № 3256/5.

Без осіб, які сприяють вчиненню нотаріальних дій, у тому числі помічників нотаріуса, не обходяться не лише українські приватні нотаріуси, але й нотаріуси Російської Федерації.

У главі 4 розділу першого Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат “Посади стажиста і помічника нотаріуса. Порядок заміщення посади нотаріуса, який займається приватною нотаріальною практикою” не визначено поняття помічника нотаріуса та його компетенцію, але передбачено наявність помічника нотаріуса не лише в приватного нотаріуса, але й у державній нотаріальній конторі.

Помічником нотаріуса може бути громадянин Російської Федерації, який має кваліфікаційне свідоцтво (ліцензію) на право нотаріальної діяльності. Призначення на посаду помічника нотаріуса в державній нотаріальній конторі здійснюється в порядку, визначеному Міністерством юстиції Російської Федерації разом з Федеральною нотаріальною палатою. Його права та обов’язки визначаються

трудохим договором. Кандидатура помічника нотаріуса, який займається приватною практикою, визначається нотаріусом. Його права та обов'язки визначаються трудовим договором (контрактом), укладеним цією особою з нотаріусом [10, с. 122].

Тобто вимоги до помічника нотаріуса у Російській Федерації аналогічні вимогам до російського нотаріуса, передбаченим у ст. 2 Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат.

При цьому зауважуємо, що хоча Федеральний закон і не регулює діяльність помічника нотаріуса, це може регулюватися на регіональному рівні. Так, ст. 12 Закону міста Москви “Про організацію діяльності нотаріату в місті Москві” [11] повністю присвячена діяльності помічника нотаріуса. Помічником нотаріуса міста Москви може бути громадянин Російської Федерації, який має кваліфікаційне свідоцтво (ліцензію) на право нотаріальної діяльності. Кандидатура помічника нотаріуса, як і в Україні, визначається нотаріусом, а його права та обов'язки — згідно з трудовим договором (контрактом). Помічник нотаріуса вправі за дорученням нотаріуса брати участь у вчиненні нотаріальних дій, складати проекти до договорів, заяв та інших документів, виготовляти копії документів та виписки з них, давати роз'яснення по питаннях вчинення нотаріальних дій, виконувати в порядку, встановленому законодавством Російської Федерації і законом міста Москви “Про організацію діяльності нотаріату в місті Москві”, обов'язки нотаріуса у випадку його тимчасової відсутності, а також виконувати інші доручення нотаріуса по забезпеченню нотаріальної діяльності.

Особа для працевлаштування помічником нотаріуса в Російській Федерації зобов'язана мати кваліфікаційне свідоцтво (ліцензію) на право нотаріальної діяльності, чого не вимагається в Україні. Однак, у випадку наявності в помічника приватного нотаріуса України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю останній, на відміну від російського колеги, не вправі здійснювати заміщення нотаріуса у випадку його відсутності.

Можна стверджувати, що компетентний помічник приватного нотаріуса сприяє громадянам у здійсненні їх законних прав та інтересів і при виконанні певних умов у майбутньому може поповнити лави приватних або державних нотаріусів України.

Отже, компетентний помічник приватного нотаріуса сприяє громадянам у здійсненні їх законних прав та інтересів, а при умові успішного складання кваліфікаційного іспиту здобуває професію нотаріуса, отримуючи свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та може працювати як приватним, так і державним нотаріусом.

Тому вважається за доцільне внести зміни як до Закону України “Про нотаріат”, так і до Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією [12], затвердженого наказом Міністерства юстиції України 28 липня 2011 р. за № 1905/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 28 липня 2011 р. за № 926/19664, у якому передбачити право допуску до складання кваліфікаційного іспиту також осіб, які мають стаж у сфері права не менш як шість років, у тому числі консультантом приватного нотаріуса — 4 роки.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат : Закон України від 02.10.1993 р. № 3425-ХП [Текст] // ВВР. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
2. Комаров, В. В. Нотаріат в Україні [Текст] : [підруч.] / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. — Х. : Право, 2011. — 384 с.
3. Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо державного регулювання нотаріальної діяльності : Закон України від 06.09.2012 р. № 5208-VI // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 189. — 17 жовтня.
4. Дякович, М. М. Нотаріальне право України [Текст] : [навч. посіб.] / М. М. Дякович. — К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. — 683 с.

5. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате от 11.02.1993 г. № 4462-1 [Текст] // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. — 1993. — № 10. — Ст. 357.
6. Теорія нотаріального процесу [Текст] : [наук.-практ. посіб.] / за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Алерта; Центр учбової літератури, 2012. — 920 с.
7. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV [Текст] // ВВР. — 2004. — № 51. — Ст. 553.
8. Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності, затв. наказом Міністерства юстиції України від 23.03.2011 р. № 888/5 [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 25. — Стор. 41. — Ст. 1030.
9. Порядок підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів, затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3256/5 [Текст] // ОВУ. — 2010. — № 100. — Стор. 226. — Ст. 3592.
10. Шамба, Т. М. Нотариат в Российской Федерации [Текст] : [учебн.] / Т. М. Шамба, В. Н. Конкин, Н. Т. Шамба ; под ред. Г. Г. Черемных. — [3-е изд., перераб.]. — М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. — 304 с.
11. Об организации деятельности нотариата в городе Москве : Закон города Москвы от 19.04.2006 г. № 15 [Электронный ресурс] Федеральная Нотариальная Палата. — URL : http://old.notariat.ru/text_713_19.aspx.htm.
12. Порядок допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, затв. наказом Міністерства юстиції України від 28.07.2011 р. № 1905/5 [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 60. — Стор. 157. — Ст. 2421.

*Рекомендовано до друку кафедрою господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 24 квітня 2013 року)*

Надійшла до редакції 31.05.2013

Долинская М. С. К вопросу правового статуса помощника частного нотариуса в Украине
Рассматриваются актуальные проблемы правового регулирования помощника частного нотариуса в Украине. Выяснено требования к лицам, которые намерены работать помощником частного нотариуса. Автором проанализирован порядок доступа помощника частного нотариуса к профессии нотариуса.

Ключевые слова: *помощник частного нотариуса, частный нотариус.*

Dolynska, M. S. On the Question of the Legal Status of Assistant Private Notary in Ukraine
Actual problems of legal regulation of private notary assistant in Ukraine. Found out requirements for persons intending to work assistant private notary. The author analyzes the procedure of access to the profession of notary assistant private notary.

Keywords: *Assistant private notary, private notary.*

